

Анализирајући проблем општинских скупштина, аутор истиче да је, захваљујући слободном сељачком елементу, непосредна демократија изграђена у мноштву сеоских општина. Он на крају излаже комуналну организацију градова, анализирајући одговарајуће одредбе Закона о општинама донесеном 1949 год. у кантону Солотурн.

Други део ове књиге садржи низ радова, уствари практичних разматрања о организацији и функционисању општинских скупштина и специфичностима организације општина у појединим кантонима. На крају књиге дата је библиографија о швајцарским општинама, статистички преглед распрострањености система општинске скупштине по појединим кантонима, номенклатура општинских органа и листа кантонских закона о општинама.

Карактеристика свих ових радова састоји се у томе што они претстављају анализу организације швајцарских општина пре свега са формалноправне и техничке стране. Кроз тако постављену анализу не може се сагледати у правој мери стварност непосредне демократије у швајцарској општини. Само једна потпуна анализа друштвено-економских и политичких односа у Швајцарској могла би да нам пружи праву слику о карактеру самоуправности тих општина.

Ипак и овај дескриптиван преглед организације и функционисања швајцарске општине омогућава нам да до извесног степена сагледамо њене основне особине демократске буржоаске самоуправе. Постојање двоструког делокруга, однос између општине и виших органа, средства помоћу којих ови могу да усмеравају делатност општине — све нам то, макар и непотпуно, указује на карактер самоуправности швајцарске општине. Одређене друштвено-историске околности, како у погледу формирања и развитка општине, тако и сам положај Швајцарске, умногоме су, по нашем мишљењу, допринеле да пут развитка швајцарске државне организације не пође у правцу гушења самоуправности општине.

Војислав Симовић

Др. Драгослав Јанковић: *ИСТОРИЈА ДРЖАВЕ И ПРАВА ФЕУДАЛНЕ СРБИЈЕ (ОД XII ДО XV ВЕКА)*. Београд, Научна књига, 1953, стр. 125.

Ових дана изашла је из штампе у издању издавачког предузећа „Научне књиге“ у Београду књига др. Драгослава Јанковића *Историја државе и права феудалне Србије (од XII до XV века)*.

Аутор је изложену материју поделио у четири дела. У првом делу говорио је о основним правним изворима за овај период. У другом делу о друштвеној и економској структури феудалне Србије, у трећем делу о организацији власти и у четвртном о праву средњовековне Србије.

Груписање извора по периодима извршено је према друштвеном и политичком развоју Србије од 1170 до 1459 године. Говорећи о изворима др. Јанковић укратко приказује њихову садржину, што је врло корисно за студенте, јер се на тај начин, иако посредно, ипак упознају са најважнијим правним изворима за тај период. Можда би било потребно, с обзиром на важност и место које извори заузимају у овом удбенику, навести поједина интересантна поглавља или одредбе повеља, и на тај начин студентима дати непосред-

но могућност да се са њима упознају. Било би исто тако корисно да је аутор приказао колики је и какав био утицај византског права на формирање правних извора наше средњовековне државе. Истина, аутор је говорио о односу византског права, тј. скраћене Синтагме Матије Властара и тзв. Јустинијановог закона према Душановом законнику. Међутим, ту је изнео само разна мишљења историчара не упуштајући се у неку дубљу анализу и не изнесећи своје мишљење о томе. Овде наравно не мислимо на детаљније обрађивање овог питања, јер то не дозвољавају ни оквири овог уџбеника, али свакако је о томе требало нешто више и конкретније рећи.

Говорећи у другом делу о друштвеној структури — друштвеним класама и њиховом правном положају, аутор исцрпније говори о класи зависних људи — себрима, приказујући правни положај: меропаха, влаха, сеоских занатлија и сокалника, отрока, сеоских попова, тј. свих оних категорија које чине класу себара. Нарочито су подробно истакнуте обавезе себара како према феудалцима тако и према држави. Обавезе су биле такве да су исцрпљивале материјална средства себара и доводиле их у тежак и потчињен положај према феудалцима.

Детаљно је говорено о српској властели, црквеној и световној, делећи последњу на велику и малу и властеличиће. Извршена је и категоризација властеле према карактеру права на земљу коју су поседовали, па је говорено о властели баштиницима и властели пронијарима

У овом делу изложен је и правни положај градског становништва чији је правни статус између осталог зависио и од припадности појединим градовима. Становништво приморских и освојених византских градова имало је повољнији правни положај од становништва градова у унутрашњости Србије.

У уџбенику, међутим, нигде се не говори о правном положају слободних сељака. Иако је средњовековна Србија имала релативно мали број слободних сељака у односу на остале категорије становништва, ипак је њиховом правном положају требало дати места у уџбенику и не занемарити њихово постојање. То тим пре што се слободни сељаци помињу и у законском споменику тог периода (Скопска повеља) а и сам Јанковић у својој књизи *Ранофеудалне државе југословенских народа до XII века* (стр. 88) говори о њиховом постојању у немањинској држави.

Сеоске попове аутор дели на три категорије према њиховом правном положају: попове баштинике, попове који су добили од свог господара три њиве ради издржавања, и попове који су добили више од три њиве. Није јасно зашто је аутор ставио прву категорију попова баштиника у класу зависних људи — себара кад су били лично слободни и нису имали никаквих обавеза према феудалном господару. Ову категорију попова требало би убројати у ред слободних сељака, јер су и потицали од њих. Такође је споран положај и друге две категорије попова који су били лично слободни, а дажбине су плаћали само за посед већи од три њиве. Према томе, иако су последње две категорије попова биле везане за земљу (чл. 65 ДЗ), то практично није имало никаквог утицаја на њихов правни статус, јер су били лично слободни и могли су располагати својим поседом.

Када говори о меропсима и њиховим правима на земљу (стр. 26 и 27) аутор сматра да су меропси имали својину на њој и да су

је могли отуђити под условом да нови сопственик преузме обавезе које је бивши сопственик имао према феудалцу. Ово отуђење било је условљено дозволом феудалца. Чини нам се да се овде не може говорити о отуђењу права својине у правом смислу речи, јер меропак није имао својину на земљу, већ само нека права, (напр. право коришћења) и истовремено извесне обавезе према феудалцу. У прилог тога говоре чињенице да су меропси били скоро апсолутно везани за земљу и ограничени у наследним правима, о чему др. Јанковић и сам говори на стр. 106. Поред тога, властелин је објективно могао и из неких других разлога да ограничи меропак у његовим правима на земљу.

Посебно се треба осврнути на питање односа меропак и отрока. Отроке аутор сматра једном врстом робова чији је положај био веома близак положају меропак. Касније ову чињеницу пренебрегава и о отроцима говори само као о робовима, не упуштајући се довољно у анализу евентуалних сличности и разлика које су постојале између њих. С обзиром да се меропси и отроци на неколико места помињу заједно у Душановом закону, било би корисно да је изложена разлика међу њима. Свакако би било тешко дати неке сасвим одређене закључке, јер је ова проблематика још недовољно испитана у нашој историографији.

У трећем делу књиге писац говори о државној организацији средњовековне Србије. Нарочито су приказани улога и значај владоца у ондашњој Србији, његово место у дворском апарату, његов однос са властелом, као и класни карактер његове власти. Владалац у феудалној Србији имао је врло велику политичку власт, он је био законодавац, врховни судија, врховни старешина војске, итд. Оваква политичка власт владоца била је условљена његовом економском моћи. Он има искључиво право рудних регалија, искључиво право ковања новца, приходе са својих личних имања, приходе које је убирао од себара и властеле, итд.

Утицај Византије био је врло велики у дворском апарату. Тај се утицај осећао како у организацији самог апарата, тако и у увођењу низа византиских звања и титула за дворске људе: напр. деспот, севастократор, ћесар, севаст и протосеваст, лагатор, итд. Такође је доста говорено о средњовековним саборима, њиховом пореклу, саставу, значају, итд. Говорећи о пореклу средњовековних сабора, аутор се упустио у дискусију са Радојчићем, углавном побијајући његово мишљење да су српски сабори имали свој корен још у племенским скупштинама које су постојале у време досељења, као и у скупштинама ранофеудалног периода. Аутор сасвим правилно указује на корен ових сабора у већима војних старешина и властеле још из ранофеудалног периода. Ово своје тврђење он поткрепљује чињеничним материјалом. Он такође побија Радојчићево мишљење по коме сабори нису имали скоро никакву активну улогу у доношењу важних државних одлука, да су били тела која су акламацијом прихватала краљеве предлоге, једном речи да су били оруђе у рукама владоца и да је владалац под њиховим плаштом радио што је хтео. Насупрот томе, др. Јанковић сматра да су сабори морали имати великог утицаја како на подношење предлога од стране владара, тако и на доношење одлука на самим саборима. Истина, широке народне масе биле су искључене из рада сабора, а право учествовања и одлучивања припадало је црквеној и световној властели са владоцем на челу.

При излагању питања карактера српске феудалне државе, аутор се упушта у полемику са правним историчарима, нарочито

са Радојчићем, побијајући његово мишљење да српска држава није претстављала тип сталешке државе. Јанковић сматра да је српска феудална држава по своме карактеру сталешка, но са још увек јаким заостацима раног феудализма, па чак и неким елементима предржавног уређења.

Врло је корисно што по овом, као и по низу других спорних питања аутор износи мишљење појединих историчара, полемичући често са њима, дајући најзад и свој суд по тим питањима.

У последњем делу ове књиге аутор је приказао развој српског средњовековног права, служећи се обилато законским споменицима, нарочито Душановим закоником. Подробно је говорено о кривичном и грађанском праву, организацији судова и судском поступку. На један врло прикладан начин изложена су основна кривична дела: против феудалног и друштвеног поретка, против цркве и религије, против личности и имовине. У оквиру ових група говорено је о појединим делима која спадају у ту групу. Највећи број одредаба кривичног права односи се на заштиту феудалне својине, а скоро све остале одредбе односе се на заштиту феудалног поретка уопште. Казне за повредице феудалне својине биле су врло тешке. Преступници су кажњавани чак и смртном казном, док је она ређе примењивана у случају убиства. Казне за убиство углавном су биле новчане. Интересантно је напоменути постојање извесних заостатака обичајног права у Душановом законнику у коме је била предвиђена колективна одговорност села у случају када се деси крађа или разбојништво у селу. Законодавац је ишао толико далеко, да је село поред плаћања накнаде штете бивало и расељавано.

Грађанскоправни односи у феудалној Србији, као и у осталим феудалним државама, нису били много развијени. Директних података има врло мало, а нарочито за извесне облигационоправне уговоре. Међутим, има неких посредних података на основу којих закључујемо постојање разних врста облигационоправних уговора.

У одељку о породичним односима указано је на постојање великих породичних задруга као владајућег облика породичне заједнице. Но истовремено говорено је и о узроцима који убрзавају процес распадања и о стварању индивидуалних породица. Задруге и даље формално постоје, јер индивидуалне породице избегавају већа оптерећења која би неминуовно имале да су ван задруга. О правном положају жене у породици има врло мало података, али и оно што има говори о њеном тешком положају.

Узев у целини књига др. Јанковића је добра и врло корисна. Оно што је нарочито позитивно у књизи др. Јанковића и што неоспорно треба ценити јесте начин излагања материје. Наиме, аутор је кроз изворе средњовековне Србије пратио друштвено-економски развој феудалне Србије. Овакав начин излагања је добар и педагошки исправан и нужно води дубљем проучавању различитих проблема који су постављени у удбенику. Такође треба истаћи начин обрађивања појединих спорних питања. Аутор износи различита мишљења по тим питањима, а поједина од њих подвргава критичкој анализи. Такође треба истаћи успешно настојање др. Јанковића да одабере конкретна и карактеристична питања из тог периода и да их концизно изложи. На крају важно је напоменути да су предрадни удбеници углавном били писани полазећи од идеалистичких концепција. Међутим, др. Јанковић успешно настоји да примени метод дијалектичког материјализма у обради материје.

Љубица Кандић